

MOLNÁR ELEONÓRA

Törésvonalak a pedagógustársadalomban

A kárpátaljai magyar pedagógusok egy kérdőíves vizsgálat tükrében

A tehetséggondozás, a felekezeti iskolák kérdése fehér foltnak számít Kárpátalján.¹ Napjaink oktatásügyének szerves részét képezik az egyházi líceumok. Kárpátalján ezeknek az oktatási intézményeknek a szerepe nem elhanyagolható, hiszen mintegy 90%-s továbbtanulási arányt produkálnak. Az ukrainai oktatási rendszerben is új elemként jelentkeztek, mert létrehozásukig nem volt hároméves felekezeti képzési forma, ami érettségit adott volna, sőt jogilag az egyházaknak nincs is módjuk, hogy papi szemináriumokon kívül más tanintézményt létrehozzanak és fenntartsanak.

A képzési forma kidolgozása, annak az ukrán oktatási rendszerhez való igazítása nem volt egyszerű feladat, ám nélkülözhetetlenek bizonyult, hiszen a XX. század fordulatai olyan helyzetet teremtettek, mely létkérdéssé tette a gimnáziumalapítást az egyház számára. Hat felekezeti középfokú oktatási intézmény érintett e kérdésben: a Munkácson

¹ Természetesen, a kárpátaljai magyar oktatásügyről születtek fontos elemzések. A kárpátaljai kisebbségi magyar tanügy két világháború közötti történetét Gabóda Béla dolgozta fel (Gabóda Béla: Oktatásügy Kárpátalján a két világháború között. *Fórum*, 2003/1–2. Szám. Orosz Ildikó a magyar nyelvű oktatás helyzetét vizsgálta meg az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989–1999). (Orosz Ildikó: *A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989–1999)*. Poliprint, Ungvár, 2005. *A Mozaik 2001 Magyar fiatalok a Kárpát-medencében* című kutatás adataiból pedig kiderült, hogy a kisebbségben élő magyar fiatalok igen jelentős része tovább szeretne tanulni, ami arra utal, hogy számukra a tanulás presztízs-kérdés, az egzisztencia teremtés fontos lépcsőfoka (ld. Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István: *Mozaik 2001*. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok Kárpát-medencében, Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. 2002.

működő Római Katolikus Líceum, a négy Református Líceum: Nagybe-
regen, Nagydobronyban, Péterfalván és Técsőn, valamint a Karácsfalvi
Görög Katolikus Líceum.

Kutatómunkám során azt tűztem célul, hogy feltérképezzem Kár-
pátalján a felekezeti elitképző középfokú oktatási intézményeket, meg-
vizsgáljam létrejöttük, működésük és finanszírozásuk feltételeit; empiri-
kus vizsgálatot végeztek a diákok és pedagógusok körében.

Figyelembe véve, hogy az egyházi, alapítványi líceumokban okta-
tató tanárok intézményenként 10-15 főt tesznek ki, és nagy részük állami
oktatási intézményben is tanít, a kutatást kiterjesztettem az állami fenn-
tartású középfokú oktatási intézményekben dolgozó pedagógusokra is,
ezáltal az egész kárpátaljai magyar pedagógustársadalomról képet kapha-
tunk.² Az elemzéshez a továbbiakban Imre Nóra – Nagy Mária³, Goln-
hofer Erzsébet⁴ és Papp Z. Attila⁵ pedagóguskutatásról szóló írásait hasz-
nálom majd fel.

A pedagógustársadalmat jó néhány dimenzió mentén le lehet írni,
jelen tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy e dimenziók közül a le-
ginkább jellemzőket kiragadjam, és bizonyos kérdésekben összehasonlít-
sam az állami és egyházi iskolákban dolgozó pedagógusok véleményét:
mi befolyásolta az iskolaválasztást, a középfokú oktatási intézmények
mennyiben segítik a diákok előrehaladását, milyen szempontok érvénye-
sülnek a tanári munka értékelésekor, stb.

A minta kiválasztásához a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség
iskolákra vonatkozó adatbázisát használtam fel, amelyben 42 magyar
tannyelvű középfokú képzést nyújtó tanintézmény 1336 pedagógu-
sa szerepelt. Az iskolák eltérő diák és pedagóguslétszámára való tekin-
tettel kérdőívet töltöttünk ki intézményenként az ott dolgozó pedagó-
gusok 50 százalékaival.⁶ A tervezett 50%-os mintából – ami közel 640

2 A kvantitatív kutatásnál a Telegi László Intézet, a MTA Kisebbségkutató Intézet, a BBTE Módszertan Tanszék, Kolozsvár, Pusztai Gabriella felekezeti középiskolákban dolgozó tanárok részére összeállított kérdőívnek vonatkozó részeit adaptáltam.

3 Imre Nóra – Nagy Mária: Pedagógusok. In: Halász Gábor és Lannert Judit (szerk.) *Jelentés a magyar közoktatásról 2003*. Budapest, OKI, 2003.

4 Golnhofer Erzsébet (2004): Pedagógusok változó politikai viszonyok között. *Iskolakultúra* XIV. évf. 2004, 75–83.

5 Papp Z. Attila: Pedagógusok és minőségkoncepciók a romániai magyar közoktatásban (egy kérdőíves vizsgálat tanulságai). *Regio* 2004/2., XV. évf. 79–105

6 A pedagógusok, az iskolák vezetői sok esetben rossz szemmel nézték a megkeresést, együttműködésük iskolánként változó volt. Azokban az iskolákban,

pedagógust jelent – a kitöltött és beérkezett kérdőívek száma 441, ez a középiskolákban és líceumokban dolgozó pedagógusok egyharmadának véleményét tükrözi.

Az információs társadalom a XXI. században az oktatási szférától elvárja, hogy hatékony működésével hozzájáruljon a gazdaság versenyképességének javításához, a társadalom kohéziójának erősítéséhez, az emberi életminőség megőrzéséhez. Ez a tudás alapú társadalom az oktatási rendszeren belül elsősorban a tanárok felé támaszt új elvárásokat, követelményeket. A társadalom a felnövekvő generációktól másféle tudást, képességeket vár el, mint akár egy évtizeddel korábban. Ahhoz, hogy a tanulók megfeleljenek az elvárásoknak, el tudjanak igazodni a folyton változó világban, az őket tanító, nevelő pedagógusoknak is újfajta ismeretekre és készségekre kell szert tenniük. Az információs technológia használatán túl hatékonyan kell tudniuk kezelni a különböző nyelvű, vallású tanulói társadalmat, meg kell tanulniuk eredményesen bänni az alulteljesítő és a hátrányos helyzetű tanulókkal.⁷

A kárpátjai magyar pedagógustársadalomnak ezeken az elvárásokon túl még a kisebbségi létből adódó nehézségekkel is szembe kell nézniük. Felelősségteljes feladat a magyar tannyelvű oktatási intézményekben tanuló diákok identitástudatának kialakítása, megőrzése. Az ukrán állam által előirányzott tantervek nem veszik figyelembe a kisebbségek kultúrájának, nemzeti történelmének, hagyományainak ápolását (lásd 1. táblázat). Ezt alátámasztja a pedagógusok véleménye, miszerint a tantervek nem teszik lehetővé a magyar történelem oktatását a magyar iskolákban.

A másik ilyen szegmens az ukrán nyelv oktatásának kérdése. A magyar iskolákban az ukrán nyelvnek nincs kidolgozott módszertana. A magyar gyerekeknek az államnyelvet úgy tanítják, mint az ukrán ajkú gyerekeknek, anyanyelvi szinten. A pedagógusok véleménye egyhangúan azt tükrözi, hogy figyelembe kellene venni az ukrán nyelv idegen nyelvként való oktatását. A jelenlegi helyzetben a magyar nemzetiségű fiataloknak nincs biztosítva az államnyelv elsajátítása, ezzel pedig hátrányos

ahol a visszaérkezett kérdőívek aránya eléri, vagy megközelíti a 100 százalékot, az az igazgató határozott fellépésének köszönhető. Előfordult, hogy az igazgató egyáltalán nem mutatott hajlandóságot az együttműködésre. A pedagógusok egy része lelkesen fogadta a kérdőívet, motiváltságukat az adta, hogy végre megkérdezték a véleményüket. Voltak pedagógusok, akik ellenszolgáltatást vártak volna, és voltak, akik politikai célzatot véltek felfedezni a kutatás háttérében.

7 Imre – Nagy i.m.

1. táblázat. A magyar nemzetiségű gyermekek számára a kerettantervek nem biztosítják az esélyegyenlőséget és a tehermentesítést

	Szám szerint	%
egyáltalán nem értek egyet	7	2,4
nem értek egyet	58	19,6
egyetérttek	165	55,7
nagyon egyetérttek	66	22,3
összesen	296	100,0

helyzetbe kerülnek az egyetemi felvételin (pl. az Ungvári Állami Egyetemen), valamint a hivatalokban, sok esetben pedig Kárpátalja legnagyobb magyarlakta városában, Beregszászon is. Mindez „a társadalomtól való leszakadás kockázatát”⁸ vonja maga után.

A fejlett országok oktatáspolitikusai szerint az OECD tagállamainak többségében a tanárhiány fokozottan jelentkező problémát jelent. Egyre kevesebb fiatal lép erre a pályára. Imre Nóra és Nagy Mária írásából kiderül, hogy a világ fejlett államaival szemben Magyarország oktatásügyét jelenleg nem veszélyezteti a tanárhiány. Ugyanakkor az országban vannak olyan elmaradott területek, ahol egyes tantárgyak esetében mutatkozik szakember hiány. Kárpátaljára levetítve a magyarországi viszonyokat hasonlóság figyelhető meg a pedagóguslétszámot tekintve. Az Ungvári Állami Egyetemen, a Munkácsi Tanítóképzőben és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán évente megközelítőleg száz fiatal szerez pedagógus képzést különböző szakirányokban. E három felsőfokú intézmény a tanári munkaerő kínálati oldalán, a határon túli régiókra jellemzően túlkínálatot eredményez. Ugyanakkor a Felső-Tisza vidéken, ahol szórványban élnek a magyarok, a pedagógus hiányt még nem sikerült megoldani. A magyar anyanyelvű képzett munkaerő hiánya sokszor a magyar tannyelvű osztályok megszüntetését eredményezi. Ennek a problémának a megoldására a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szórvány-programot indított a 90-es évek elején, melynek célja a nyelvésztés, a szórványban élő, magyar gyökerekkel rendelkező gyerekek anyanyelvi oktatásának megszervezése.⁹

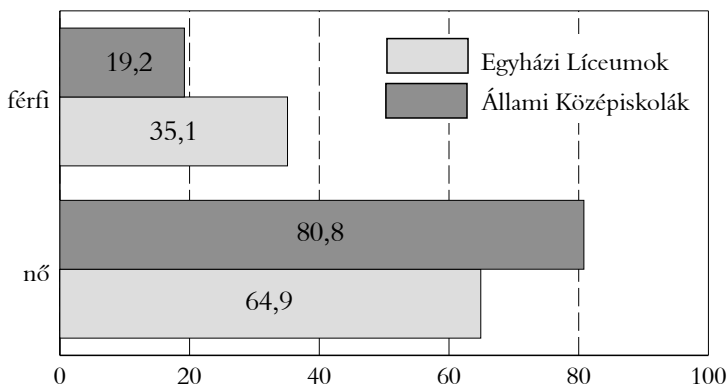
⁸ Imre – Nagy i.m.

⁹ Tóth Ágnes: *A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szerepe a kárpátaljai magyar értelmiség utánpótlásában*. NYIFGTK Gazdálkodási kihelyezett tagozat, Beregszász, 2005.

A fejlett európai államokban problémát jelent a nők és az átlagos életkor növekedése a pedagógustársadalomban.¹⁰ Adataink szerint Kárpátalján a középfokú oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok 21%-a férfi és 79%-a nő, ami egyértelműen a pedagóguspálya elnöiesedését igazolja.

Magyarországon a pedagógusok nagy részét foglalkoztató önkormányzatok által fenntartott iskolákban a tantestület 84,4%-a nő, míg az alapítványi iskolákban ez az arány 71%. Ez abból is adódhat, hogy a nem kizárólag állami fenntartásból élő iskolákban magasabbak a kereseti lehetőségek, és talán az oktatói szabadság is szélesebb, így vonzóbb a férfi munkaerő számára.¹¹ Kárpátalján megközelítőleg 15 százalékkal eltérő megoszlás fedezhető fel a fenntartó típusa szerint (lásd. 1. ábra).

1. ábra. A pedagógusok nem szerinti megoszlása az egyházi és állami fenntartású iskolákban (%)

Vidékünkön ez az eltérés azonban inkább azzal magyarázható, hogy az alapítványi fenntartású iskolákban jobbak az infrastrukturális feltételek, felvételi útján kerülnek be a diákok az intézményekbe, mindez az oktató-nevelő munka hatékonyságát erősíti, s a férfi pedagógusokat is jobban motiválja. Mindez arra is enged következtetni, hogy a líceumokban presztízs-kérdés is a tanítás.

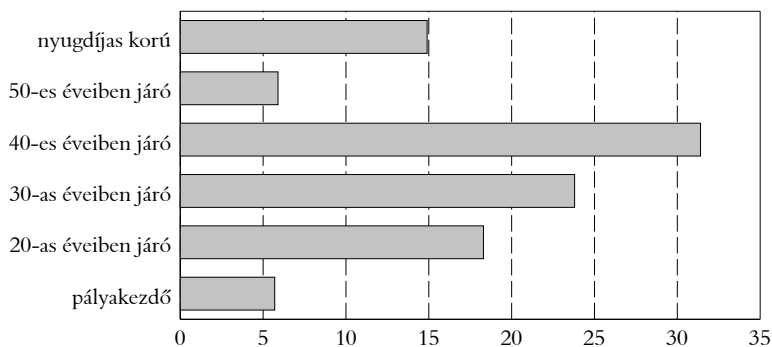
¹⁰ Imre – Nagy i.m.

¹¹ Imre – Nagy i.m.

A pedagóguspálya előregedése azért jelenthet problémát, mert a magasabb életkorú pedagógusok jóval nehezebben alkalmazkodnak az információs társadalom gyors változásaihoz, bár ezt ellensúlyozza, hogy fiatalabb kollégáikhoz képest sok hasznos tapasztalattal rendelkeznek. Másrészt a nyugdíjkorhatárhoz közeledő, esetleg azt már el is ért tanári munkaeő nagyobb költségvetési kiadást jelent, hiszen a pályán eltöltött idő miatt ők már magasabb fizetési kategóriába esnek.¹²

A kárpátaljai magyar közoktatásban foglalkoztatott pedagógusok között is igen magas a nyugdíjkorhatárt (az 55. életévüket) elért és azt jóval túllépett tanárok aránya: mintegy 14,9%. A 40 év feletti pedagógusok aránya 31,4%, a 30 év felettieké 23,8%. Ezek az arányok a korosztály csökkenésével egyenes arányban csökkennek. A 20-as éveiben járó pedagógusok 18,3%-al képviseltetik magukat, míg a pályakezdő, friss diplomások aránya mindössze 5,7%, a nyugdíjas korú tanárok számának 1/3-a. (lásd 2. ábra)

2. ábra. A pedagógusok életkor szerinti megoszlása (%)

Imre és Nagy elemzése szerint Magyarországon a nem költségvetési fenntartású iskolákban dolgozók kormegoszlása kedvezőbb, mint a települési önkormányzatok által fenntartott iskoláké. Vagyis az egyházi és alapítványi fenntartású iskolák pedagógusainak közel 60%-a negyven évnél fiatalabb, ugyanakkor a helyi önkormányzati iskoláknál ez az arány 45%-ot tesz ki. Az idősebb tanárok (50 év feletti) aránya pedig

¹² Imre – Nagy i.m.

magasabb, kb. 20% az önkormányzati fenntartású iskoláknál, míg az alapítványi iskoláknál ez 12,5%.¹³

A kárpátaljai közoktatási intézményekben foglalkoztatott pedagógusokra nézve is megfigyelhető egy hasonló irányú eltolódás az egyházi,¹⁴ vagyis alapítványi fenntartású intézmények felé. Az állam által fenntartott oktatási intézmények pedagógusai között jóval nagyobb az aránya a nyugdíjas korú (55 évnél idősebb) kollégáknak (13,8%) az alapítványi fenntartású iskolákban dolgozó pedagógusokhoz képest, ahol ez az arány 5,4%. Ez az arány eltolódás figyelhető meg a fiatalabb, pályakezdő pedagógusoknál is, míg az állami fenntartású iskolákban a 20-as éveiben járó pedagógusok aránya 26%, addig ez az arány az egyházi fenntartású líceumoknál 43,2%. Ez leginkább azzal magyarázható, hogy az egyházi líceumok csak a rendszerváltást követő években alakultak, másrészt az itt dolgozó pedagógusokat pályázat útján választják ki. Az átlagéletkor jóval kisebb eltérést mutat a nemek között, mint a tanintézmény fenntartója szerinti megoszlásnál. (lásd 3. ábra)

Egy másik fontos dimenzió a pedagógustársadalom vizsgálatánál a végzettség. A kárpátaljai pedagógusok legnagyobb hányada, 72,3 százaléka egyetemi végzettséggel rendelkezik. (lásd 4. ábra)

Egyetemi tanulmányaikat 99%-ban Ukrajna területén folytatták, 68%-ban Kárpátalján (Ungvári Állami Egyetem, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola¹⁵), mindössze 1,1% rendelkezik Magyarországon szerzett diplomával.¹⁶ A főiskolai végzettség 20,9%-kal főként a Munkácsi Tanítóképzőben tanítói szakon végzett pedagógusok arányát mutatja.

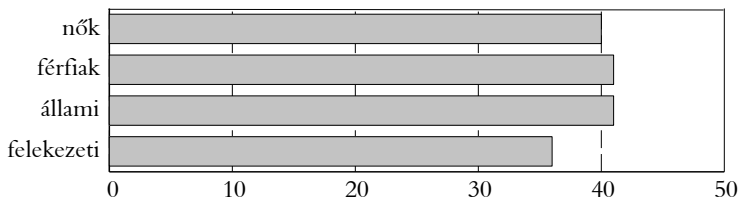
¹³ Imre – Nagy i.m.

¹⁴ Ukrajna oktatási törvénye kimondja, hogy oktatási intézményeket hozhatnak létre és tarthatnak fenn jogilag bejegyzett társadalmi szervezetek, alapítványok. Ez a rendelkezés jelentette a 90-es évek közepén a kapaszkodót, a kiskaput a történelmi magyar egyházak számára az egyházi oktatási intézmények (óvodák, iskolák, líceumok) létrehozásakor. Az egyházak saját belső szabályzatuknak megfelelően létrehoztak, és államilag bejegyeztettek a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány (KMFA) mintájára olyan civil szervezetet, jótékonyági alapítványt, melynek fő célja oktatási intézmény létrehozása, fenntartása volt. Ilyen formában már közvetlenül nem az egyház jelent meg, mint oktatási intézmény alapítója, hanem egy társadalmi civil szervezet egy jótékonyági alapítvány.

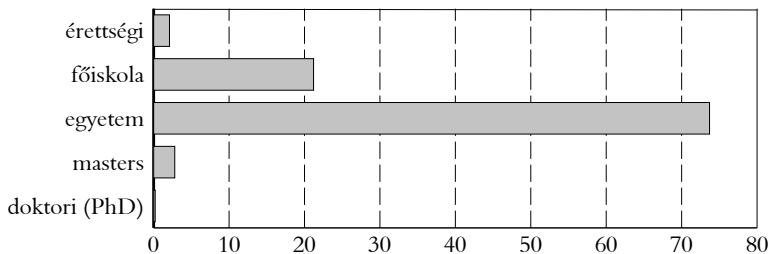
¹⁵ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola végzősei számára egyetemi „specialist” diplomát biztosít.

¹⁶ Ez az arány nem annyira megnyugtató, hisz ez azt is jelzi, hogy azok a kárpátaljai magyarok, akik Magyarországon folytattak tanulmányokat csak nagyon kis számban tértek haza.

3. ábra. A pedagógusok átlagéletkor szerinti megoszlása nemek és az intézmény fenntartója szerint (év)

4. ábra. A pedagógusok végzettség szerinti megoszlása (%)

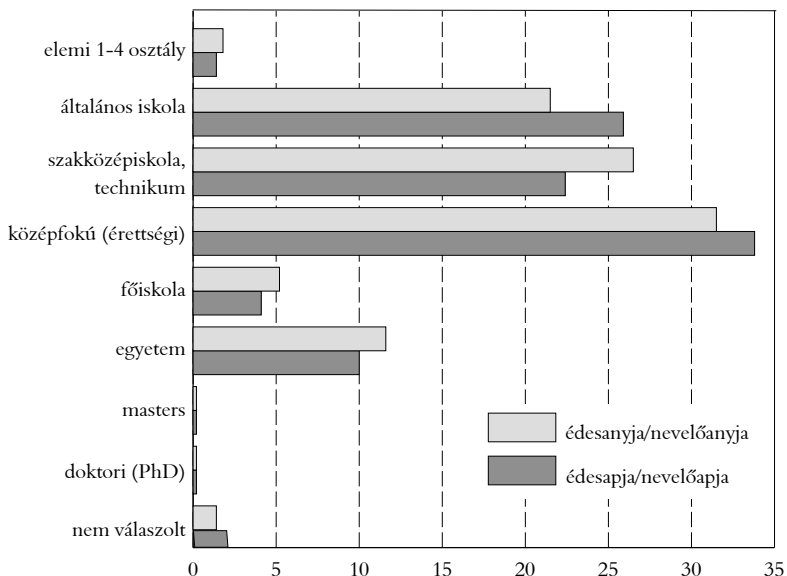

A szülők iskolai végzettségét megvizsgálva kiderül, hogy az édesapa/nevelőapa és az édesanya/nevelőanya iskolai végzettsége között nincs nagy eltérés, amit talán nevezhetünk kárpátaljai sajátosságnak is, ha figyelembe vesszük azt „a közismert szociológiai tény, miszerint az apa iskolai végzettsége magasabb, mint az anyáé”.¹⁷ Ami talán ennél lényegesebb, hogy a pedagógusok többsége első generációs értelmiségi, korosztálytól függetlenül. (lásd 5. ábra)

Kárpátalján nincs a lakosság felekezeti megoszlására vonatkozó adatbázis, az egyházak maguk vezetnek nyilvántartást híveikről, ám ezeket nem publikálják. A megjelent publikációk főleg az egyházak történetét adják közre, illetve az egyházmegyék szerepét a szabadságharcokban, az egyes helyeken közölt statisztikák pedig vagy nem tükrözik a valóságot, vagy már elavultak. A pedagógusok felekezeti megoszlásáról elmondható, hogy

¹⁷ Papp i.m.

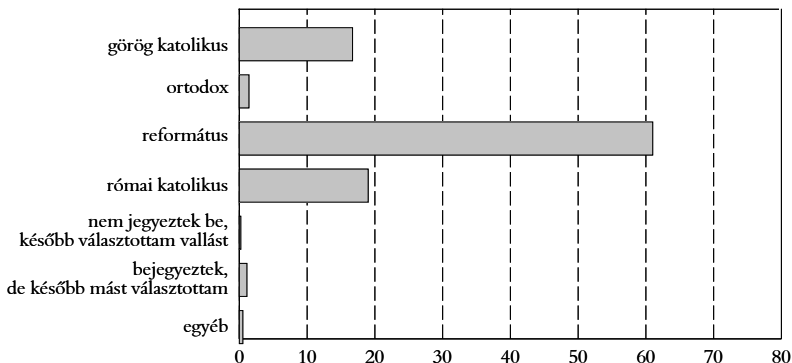
5. ábra. A szülők iskolai végzettsége (%)

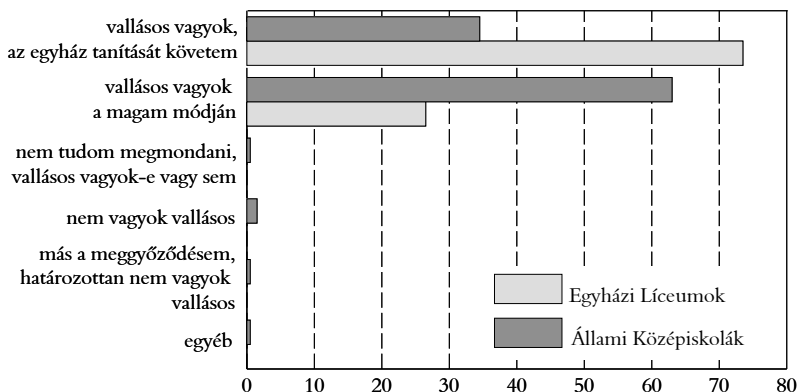
a többség (61%) református, a római katolikusok aránya 19%, a görög katolikus felekezethez tartozó pedagógusoké pedig 16,7% (lásd 6. ábra).¹⁸

¹⁸ A Kárpátaljai Református Egyházra vonatkozó értékes statisztikai adatokat Szanyi KM Borbála gyűjtötte össze (Szanyi KM Borbála: A Kárpátaljai Református Egyház földrajza. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, kézirat, 2004.), melyből kiderül: A kárpátaljai nem magyar lakosság vallásilag megosztott. A helyi ukránok/ruszinok zöme ortodox vallású, számuk kb. 700 000. Az elmúlt évtizedben sokan visszatértek az évtizedeken keresztül tiltott görög katolikus hitre, de még így is kisebbségben vannak az ortodox vallásúakkal szemben. A helyi szlovákság és német nemzetiségű lakosság római katolikus vallású, de egyre nagyobb helyet foglalnak el a vallási palettán a kisegyházak és szekták, úgy a magyar, mint a nem magyar lakosság körében. A legtöbb hívet a Jehova tanúi egyház hódította el a történelmi egyházaktól. A Kárpátalján élő magyar lakosság keresztény, nagyjából a református egyház híve. A 2003-as adatok alapján számuk 77 734 fő, ami a kárpátaljai összlakosság 6,2 %-a, a kárpátaljai magyar lakosság 70–75 százaléka, így a református egyház gyakorlatilag a nemzeti egyház szerepét tölti be. Ezt illusztrálja az a népszerű mondás, mely szerint „Kárpátalján nem minden magyar ember református, de minden református ember magyar” (Józán–Gulácsy, 1992: 157).

6. ábra. A pedagógusok felekezeti megoszlása (%)

7. ábra. A pedagógusok vallásosságának megoszlása az egyházi és állami fenntartású iskolákban (%)

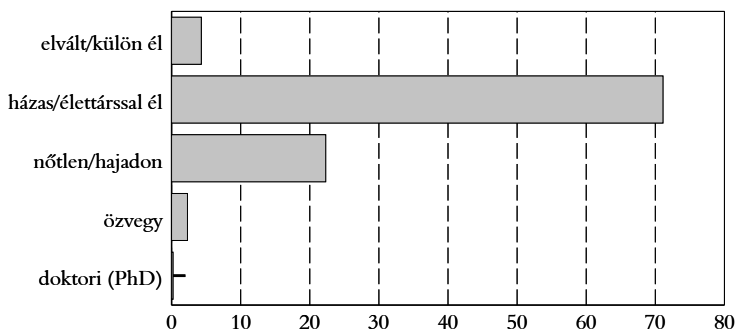

Az egyházi és állami középiskolákban dolgozó pedagógusok között szembevetendő eltérés van a vallásosság kérdésében. Azok a pedagógusok, akik alapítványi fenntartású egyházi iskolákban dolgoznak egyöntetűen vallásosak, 73,5%-uk az egyház tanítását követve éli meg hitéletét, 26,5%-uk a maga módján vallásos. Az állami fenntartású közoktatási intézményekben – ahol az egyház jelenléte csupán a hittan órákon van jelen – a pedagógusok 34,5%-a követi az egyház tanítását, 63% a maga módján vallásos. Mindössze 1,5% vallotta magáról, hogy nem vallásos. (lásd 7. ábra)

A tradícióknak ebben a kis régióban még mindig nagy a szerepe, a családok vasárnaponként templomba járnak, igyekeznek megtartani az egyházi ünnepeket, tiszteletben tartják a vegyes házasságokban a másik felekezethez tartozó ünnepeit is, például a naptár eltolódás okozta különbségeket a nyugati és keleti keresztény egyházak között.

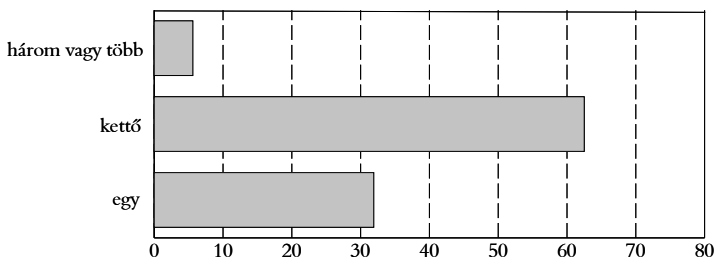
A mintát alkotó pedagógusok családi állapotának vizsgálatakor megállapítható, hogy 71,1%-uk házas vagy élettárrsal él (lásd 8. ábra). Ez jóval magasabb például a romániai közoktatásban dolgozó magyar pedagógusokénál, akiknek 57%-a él házasságban vagy élettárrsal.¹⁹

8. ábra. A pedagógusok családi állapota (%)

A gyermekvállalás „az értelmiségiekre jellemző szokásokat”²⁰ követi, 94,4% egy vagy két gyermeket vállalt, az hogy kettőnél több gyerek legyen a családban nagyon ritka (lásd 9. ábra).

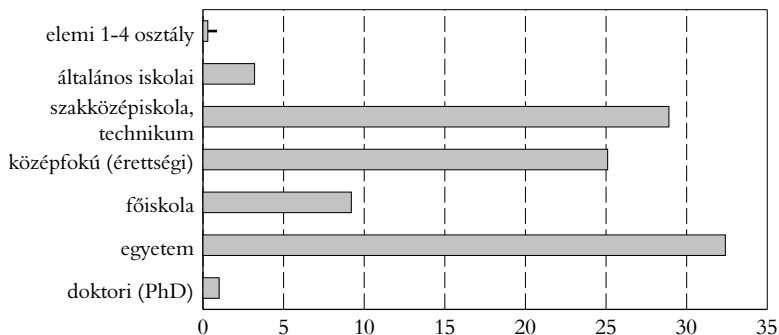
9. ábra. A pedagógusok gyermekvállalása (%)

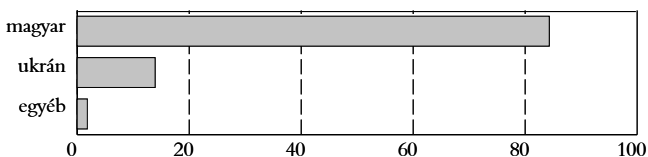
¹⁹ Papp i.m.

²⁰ Papp i.m.

10. ábra. A pedagógusok házastársának/élettársának iskolai végzettsége (%)

11. ábra. A pedagógusok házastársának/élettársának nemzetisége

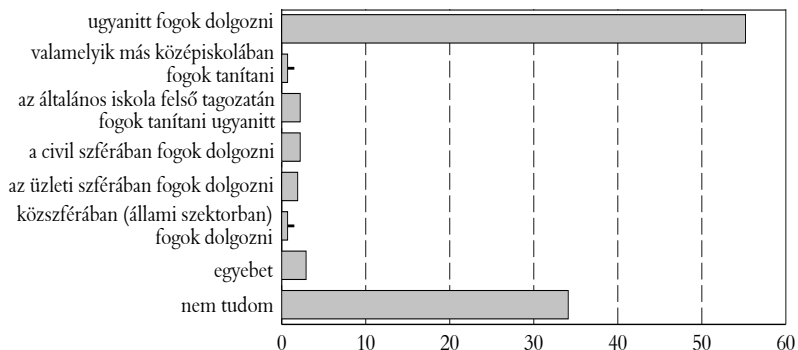
A házasodási stratégia nem követi a jellegzetes értelmiségi utat, hiszen a pedagógusok mintegy 80%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel, a házastársuk vagy élettársuknak viszont csak 42,5% szerzett felsőfokú képzést. A „házasodási piac viszont zártnak nevezhető”,²¹ hiszen 84 % magyar nemzetiségű társat választott. (lásd 10., 11. ábra)

A pedagóguspálya stabilitásáról árulkodik, hogy a pedagógusoknak ugyan az 50%-a jelenlegi munkahelye előtt máshol dolgozott, mindössze 3 százalékuknak nem a tanügynél volt állása. Arra a kérdésre, hogy *mit fog Ön tenni 5 év múlva* a pedagógusok 55% válaszolta, hogy *ugyan itt fogok tanítani*. Ez a jövőre nézve a stabilitás megingását jelzi. Szintén magas azoknak az aránya (34%), akik nem tudják mit fognak tenni 5 év múlva, nincs határozott jövőképük. (lásd 12. ábra)

Az állami és alapítványi fenntartású közoktatási intézményekben dolgozó pedagógusok e kérdésben nem mutatnak eltérést. Ami meglepő lehet, ha figyelembe vesszük az egyházi líceumok infrastrukturális felszereltségét, felvételi útján kiválóított diákságát, a pedagógusok

²¹ Papp i.m.

12. ábra. A pedagógusok pályaképe, jövőképe.
(Mit fog tenni 5 év múlva? - %)

pályázati úton való kiválasztását. Némi magyarázattal szolgál hogy az alapítványi fenntartású líceumok pedagógusai között nagyobb a 20-as éveiben járó kolléga (lásd. 3. ábra).

A diákok megítélésének kérdésében a „mai fiatalok” effektus érvényesül.²² A tanárok szerint a diákok nem akarnak tanulni, nem elég kitartóak, motiváltak, nincsenek céljaik, határozott jövőképük. Emellett megjelenik a pedagógus véleményében egyfajta védekezés, miszerint az egyházi líceumok elszívják a jobb képességű tanulókat. *(1 – egyáltalán nem értek egyet,..... 4 – nagyon egyet értek*

A diákok felkészültségi szintje között sokkal nagyobb a különbség, mint eddig	3,4
A diákokkal az a legnagyobb gond, hogy nem akarnak tanulni	3,3
Az egyházi líceumok, gimnáziumok elszívják a jobb képességű tanulókat	3,3
A tanulók nem elég kitartóak, motiváltak	3,2
A diákoknak nincsenek céljaik, határozott jövőképük	3,2
A diákok sokkal gyengébbek, mint a 10, 20 évvel ezelőttiek	3,2
A jó tanulóknak hiányzik az egészséges versenyhelyzet	3,1
A tanulók nagy része fegyelmezetlen	3,0
A diákokkal az a legnagyobb gond, hogy nem tudnak tanulni	2,9
A jó tanulóknak magántanárhoz kell járniuk	2,8
A tanulók általában semmi iránt nem érdeklődnek	2,7

²² Papp i.m.

Az iskolaválasztás vizsgálatánál az intézmény fenntartója szerint a pedagógusok véleménye különbséget mutat. Amíg az alapítványi fenntartású egyházi líceumokban oktató pedagógusok iskolaválasztását leginkább a továbbképzés lehetősége, a szakmai előrelépés és a jó tanári közösség határozza meg, addig az állami középiskolák pedagógusai a lakóhelyhez való közelség mellett még a következő érveket nevezték meg: „itt volt meghirdetett állás”, „ide szolt a kinevezésem”. Ennek magyarázata, hogy az állami fenntartású középiskolákban magasabb az átlagéletkor, azoknál a pedagógusoknál, akik régebben vannak a pályán a központi kinevezés elve erőteljesebben érvényesült. A magyar nyelvű oktatás lehetősége azonban mindkét fél számára meghatározó szempont. *(1 – egyáltalán nem befolyásolja,..... 4 – döntő módon befolyásolja) (2. táblázat)*

2. táblázat.

	Egyházi líceum (Átlag)	Állami közép- iskola (Átlag)
Itt lehetett magyarul tanítani	2,4	2,7
Itt képezhetem leginkább tovább magamat	2,3	1,9
Itt volt a legjobb tanári közösség.	2,2	1,9
Itt jó eredményeket lehet elérni.	2,2	1,8
Itt becsülnek leginkább a diákok	2,1	2,0
Itt volt meghirdetett állás	2,0	2,1
Itt becsülnek meg leginkább a kollégák	1,9	1,9
Itt tanítottak más barátaim, ismerőseim is.	1,8	1,9
Itt önállóan lehet dolgozni.	1,8	1,7
Ide járnak a legjobb diákok	1,8	1,4
Itt becsülnek meg leginkább a szülők	1,7	1,9
Ez volt legközelebb otthonomhoz	1,6	2,9
Ki akartam próbálni ezt az iskolát is	1,5	1,6
Ide szolt a kinevezésem	1,2	2,0

A következő kérdésblokk az iskola funkciójának körülhatárolására és a pedagógusok körében latens módon jelen lévő minőségfelfogások feltérképezésére ad lehetőséget. Mennyire szolgáltató jellegű ez a funkció, milyen mértékben érvényesülnek a kisebbségi léttel, és az örökölt struktúrákkal magyarázható tényezők. *Az Ön szerint ez a középiskola milyen mértékben segíti a diákok.....? kérdésre adott válaszok esetében is*

megfigyelhető egy pozitív irányú eltolódás az egyházi líceumok irányába. Abban mindkét kollektíva egyetért, hogy iskolája pozitívan hat a tanulók előmenetelére, szerepet játszik a diákok identitásának megőrzésében, de

3. táblázat

	Egyházi líceum (Átlag)	Állami középiskola (Átlag)
Egyetemi továbbtanulását	1,2	1,7
Alkalmazkodóképességét	1,3	2,1
Identitásának megőrzését	1,4	1,7
Kommunikációs képességének fejlesztését	1,5	1,9
Kapcsolatainak kialakítását.	1,5	2,3
Kreativitásának kialakítását	1,6	2,1
Önállósulását	1,7	2,4
Problémamegoldó képességének fejlődését	1,7	2,2
Az elsajátítási mechanizmusok kialakulását.	1,8	2,2
Szakmai továbbképzését	2,0	2,3
Álláskeresését	2,2	2,7

a szempontok markánsabban jelen vannak az alapítványi iskolák esetében. (1 – nagymértékben segíti,..... 4 – egyáltalán nem segíti) (3. táblázat)

Jelentős tényező az intézményi lojalitás, illetve identitás kialakítása az intézmények működtetése során. *Az alábbi kritériumok szempontjából az Ön iskolája milyen mértékben különb a város többi középiskolájához képest?* kérdésre adott válaszok nemcsak pozitívabbak az egyházi, alapítványi fenntartású líceumok esetében, hanem igen nagy eltérést mutatnak a különböző kritériumok tekintetében. Az egyházi líceumok erősségeik között az intézményen belüli hangulatot, az intézményvezetést, kapcsolatrendszerüket emelik ki leginkább. Ez a kollégiumi bentlakással, az alacsony létszámú diák és tanári létszámmal magyarázható. Az állami fenntartású középiskolákban a pedagógusok nem gondolják, hogy saját iskolájuk rosszabb lenne a környező iskoláknál. Ez részben jelentheti, hogy az intézményekre egyaránt érvényesek bizonyos általános jellemzők, hiszen azonos kihívásoknak vannak kitéve, ám jelentheti azt is, hogy (személyes, intézményvezetői

kompetenciák miatt) az intézmények nem tudnak markánsan megjelenni. (1–jobb mint a többi iskoláé,.... 4 – sokkal rosszabb) (4. táblázat)

4. táblázat.

	Egyházi líceum (Átlag)	Állami középiskola (Átlag)
Intézményen belüli hangulat	1,1	1,9
Intézményvezetés	1,1	2,0
Kapcsolatrendszer	1,1	2,1
Higiénia	1,2	1,9
Diákok fegyelme	1,2	1,9
Tanárok lelkiismeretessége	1,2	1,7
Tanári közösség	1,2	1,8
Diákok felkészültsége	1,3	2,1
Taneszközökkel való ellátottság	1,3	2,4
Tanárok felkészültsége	1,3	1,8
Gazdasági helyzet	1,4	2,3
Szülők hozzáállása	1,5	2,3

Az iskolák fejlesztéséhez különböző szereplők járulhatnak hozzá, fenntartótól függetlenül. A pedagógusok véleménye a *Milyen mértékben járulnak hozzá az alábbi intézmények az iskola fejlesztéséhez?* adott kérdésben a következők szerint alakult. (1 – nagyon nagymértékben,.... 4 – egyáltalán nem) (5. táblázat)

Nem meglepő, hogy az alapítványi fenntartású iskoláknál első helyre került az egyház, viszont a helyi vállalkozók talán éppen emiatt a legkisebb mértékű támogatással járulnak hozzá a líceumok fejlesztéséhez, annál inkább hajlandóságot mutatnak az állami fenntartású középiskolák támogatására. Nagy mértékű támogatást kapnak viszont az egyházi líceumok Más partnerektől, például a nyugati egyházaktól, gyülekezetektől.²³

A pedagógusok a hatékony tanári munka hátráltatásában mind az állami, mind az alapítványi fenntartású intézményekben, a makroszintű tényezőket helyezték előtérbe: a tankönyvellátottságot, a tanulók terheltségét, a könyvtárellátottságot. Az állami középiskolákban az infrastruk-

²³ Molnár Eleonóra: *A Kárpátaljai Református Líceumok létrejöttének és működésének története 1993–2004*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Kézirat, Beregszász, 2004.

5. táblázat.

	Egyházi Líceum (Átlag)	Állami Középiskola (Átlag)
Egyházak	1,8	2,8
Magyarországi alapítványok	1,8	2,6
Iskola tanácsa	1,9	2,5
Más, éspedig	2,0	3,2
Testvériskolák	2,4	3,2
Helyi alapítványok	2,7	3,2
Szülői bizottság	2,8	2,7
Helyi tanács	3,4	3,1
Helyi vállalkozók	3,4	2,9

turális feltételek hiánya markánsabban jelentkezik. (1 – nagyon nagymértékben nehezítik,..... 4 – egyáltalán nem nehezítik) (6. táblázat)

Jogos kérdés lehet, a tanári munka eredményességénél milyen szempontok érvényesülnek. (1 – egyáltalán nem érvényesül,..... 4 – nagymértékben érvényesül) (7. táblázat)

A versenyszellem a fenntartótól függetlenül beazonosítható. A tanári munka hatékonyságának, pozitív értékelésének elsősorban a különböző vizsgákon (tantárgyi versenyeken, felvételi vizsgákon) való sikeres részvétel a mutatója, amihez társul az iskola vezetőségének elégedettsége. A szülők elégedettsége érdekes módon nem számít hatékonyságmérő változónak, úgy ahogy a tankönyvírás sem.

A következő kérdésblokk a tanári munka értékelésére vonatkozó elképzeléseket próbálja beazonosítani fenntartótól függetlenül. (1 – egyáltalán nem ért egyet,..... 4 – teljes mértékben egyet ért) (8. táblázat)

A pedagógusok véleményében tükröződik, hogy a tanári munka értékelésekor nemcsak a továbbtanulási eredményeket kellene figyelembe venni, hanem a tanítás körülményeit is. Az értékelést mindenképpen korrekciónak vagy fejlesztésnek kellene követni. Ellentmondás mutatkozik, ha összevetjük a most kapott eredményeket, miszerint a legfontosabb szempont a tanári munka értékelésében, hogy a pedagógusoknak egymás között kellene kialakítaniuk azt az állandó tapasztalatcserét, amely szempontokat adhatna a saját munkájuk értékeléséhez is, viszont az intézményi és a kollektíva iránti lojalitásnál a tanárok együttműködése, a jó tanári közösség szerepe jelenik meg.

6. táblázat.

Milyen mértékben járulnak hozzá az alábbiak a tanári munka hatékonyságához?	Egyházi líceum (Átlag)	Állami középiskola (Átlag)
A tankönyvellátottság	1,9	2,1
A tanulók terheltsége	2,1	2,1
Más, és pedíg	2,2	3,2
A tanulók alapszintű képességei	2,3	2,1
A könyvtárellátottság	2,3	2,2
Az óraszám	2,4	2,2
A tananyag mennyisége	2,4	2,2
A tananyag összetettsége	2,5	2,3
Infrastrukturális feltételek hiánya	2,6	2,0
A tanári szerepelvárások	2,6	2,7
A tanári fizetés	2,8	2,2
Az ismeretátadásra építő oktatás	2,8	2,9
A csökkenő gyermeklétszám	2,9	2,8
A vizsgakövetelmények	2,9	2,8
A képességfejlesztésre fordított idő	2,9	2,7
A reformmal együtt járó változások	2,9	2,6
A tanulási folyamat szervezése	2,9	2,8
A szaktudományok rohamos fejlődése	2,9	2,9
Az órán kívüli tevékenységek	3,0	2,9
Az új tantervek szemléletváltásához való igazodás	3,0	2,5
A szakmai együttműködés	3,2	3,0
Szakmai, módszertani folyóiratok	3,3	3,2
A továbbképzések	3,5	3,4
Az iskolai autonómia	3,5	2,9

7. táblázat.

	Egyházi Líceum (Átlag)	Állami Középiskola (Átlag)
A tanulók közül sokan jutnak be egyetemre, főiskolára	3,7	3,5
Jól szerepelnek a tanulók tantárgyversenyeken	3,6	3,5
A tanulóknak jó eredményei az iskolai mérések alkalmával	3,5	3,4
Nemzetközi összehasonlító versenyeken a diákok jól szerepelnek	3,4	3,1
Elégedettek a tanulók	3,4	3,3
A tanár többféle tevékenységet szervez az iskolában	3,4	3,2
Elégedett az igazgató és a vezetőtanács	3,3	3,4
A tanulók érdeklődnek a tanár által szervezett órán kívüli tevékenységek iránt	3,2	3,2
A továbbképzéseken való részvétel	3,2	3,2
Elégedettek a szülők	3,1	3,2
Az igazgató óralátogatásai és értékelése	3,0	3,2
A szakfelüyeleti ellenőrzés	3,0	3,2
Elenyésző az évismétlők száma	2,6	2,5
A tanár sikeres tankönyvíró	2,4	2,6

8. táblázat.

	Átlag
A tanároknak egymás között kellene kialakítaniuk azt az állandó tapasztalatcserét, amely szempontokat adhatna saját munka értékeléséhez is	3,2
Az értékelésnek nemcsak az iskolai eredményekre kellene irányulnia, hanem a tanítás körülményeire is	3,1
Fölösleges az értékelés, ha nem követi a korrekció vagy a fejlesztés	3,1
A valós értékeléshez nagyon részletes szempontrendszerre lenne szükség	3,0
Az egész intézményt kellene több szempontból értékelni, s ezen belül a tanári munkát	2,9
A tantervi követelmények alapján rendszeresen mérni kellene a tanulói teljesítményt	2,9
Figyelembe kellene venni a szülők és a diákok véleményét is	2,9
Kérjük jelölje meg, hogy Ön az alábbi, a tanári munka értékelésére vonatkozó kijelentések közül milyen mértékben ért egyet az alábbiakkal/ a szakfelüyeleti ellenőrzés megfelelő	2,7
A katedravezetőnek és a módszertani bizottságoknak kellene folyamatosan foglalkoznia és megszervezni a tanár szakmai munkájának értékelését	2,6
Továbbképzési teljesítmény, többletmunka	2,6
Időszakosan legyenek komplex vizsgák a tanárok számára (tanári dokumentumok, szakmai tevékenység, tanulói eredmények, a fezárkóztatás eredményei, óralátogatás stb.)	2,5
A tanári munka értékeléséhez elégséges a tanulók érettségi és tovább/tanulási eredményei	2,4
A tanári munka értékeléséhez elégséges, ha a tanár időszakosan felmérést végez a tanulói tudásól	2,3
A tanári munka számonkérésének bármely formája a tanár autonómiáját sérti	2,3

9. táblázat.

	Egyházi líceum (Átlag)	Állami közép- iskola (Átlag)
A szülők azt várják, hogy az iskola felkészítse a tanulókat az egyetemi felvételre	1,4	2,1
A szülők azt várják, hogy az iskola felkészítse a tanulókat a vizsgákra	1,6	1,9
A szülők azt várják, hogy az iskola vállalja fel gyermekeik nevelését	1,6	1,9
A szülők elvárják, hogy a tanárok és a szülők között együttműködés legyen a nevelésben	1,8	2,4
A szülők az iskolaalap befizetésével támogatják az iskolát	1,9	3,0
Más, éspedig	2,0	2,5
A szülők azt teszik, amit az iskola kér tőlük	2,2	2,6
A szülők azt várják, hogy a magyar iskola a nemzeti hovatartozás-tudatot erősítse	2,3	2,4
A szülők a tanárookra bízják a döntést	2,3	2,5
A szülők az iskolaalapon kívül is támogatják az iskolát	2,4	3,1
A szülők elvárják, hogy a tanárok külön órában készítsék elő a tanulókat a vizsgákra	2,7	3,0
A szülők elvárják, hogy a tanárok felzárkóztató órákat tartsanak	2,7	2,9
A szülők elvárják, hogy gyermekeik minél könnyebben elvégezhessek tanulmányaikat	2,7	2,2
A szülők elvárják, hogy a tanárok ne buktassanak	2,7	2,0
A szülők elvárják, hogy több iskolán kívüli tevékenységet biztosítson az iskola	2,9	2,7
A szülők megterhelőnek tartják az iskolaalap befizetését	3,2	2,7
A szülőknek eszébe se jut, hogy igényeik lehetnének az iskolával szemben	3,2	3,0
A szülőket nem érdekli, hogy mi történik az iskolában	3,5	2,7
A szülők ragaszkodnak ahhoz, hogy ők döntsenek az iskolaalap felhasználásáról	3,8	3,3
A szülőbizottságok pályázati rendszerben döntenek az iskolaalap felhasználásáról	3,9	3,6

Az iskola és a szülők közötti kapcsolatot próbálja feltárni a 9. táblázat foglalt kérdéscsoport. (1 – *nagymértékben*,..... 4 – *egyáltalán nem*)

A kérdésekre adott válaszok alapján megállapítható, hogy a szülők azt tartják fontosnak, hogy az iskola felkészítse a tanulókat a vizsgákra – ebben az esetben is versenyszellem dominál. Az egyházi fenntartású líceumokkal szembeni elvárások azonban némileg módosulnak az állami fenntartású középiskolákhoz képest. Előbbi tehetséggondozóként funkcionál, vagyis olyan oktatási intézményként, amely a 9 általános után felvételi útján szelektálja diákságát és három év alatt a fakultációkkal, a kollégiumi bentlakással, pályázati úton kiválogatott tanári gárdájával biztosítja a felsőoktatási intézményekbe való bejutást. Jellemző az alapítványi iskolákra még az is, hogy a szülők „az iskolaalap befizetésével” támogatják az iskolát (a kollégiumi bentlakás költségeinek egy részét a szülők fedezik).

Összegzés

Jelen írásban a kárpátaljai magyar pedagógustársadalom bemutatására tettem kísérletet. Összességében elmondható, hogy míg a tudásalapú társadalom olyan elvárásokat, követelményeket támaszt a tanárok felé, mint az információs technológia használata, a különböző nyelvű, vallású tanulói társadalom hatékony kezelése, eredményes bánásmód az alulteljesítő és hátrányos helyzetű tanulókkal, addig a kárpátaljai magyar pedagógusoknak a kisebbségi lét kihívásaival is szembe kell nézniük. A magyar nemzetiségű tanulók számára a kerettantervek nem biztosítják az esélyegyenlőséget és a tehermentesítést, a tantervek nem teszik lehetővé a magyar történelem oktatását a magyar iskolákban, a magyar tan nyelvű iskolákban az ukrán nyelvnek nincs kidolgozott módszertana. A jelenlegi helyzetben a magyar nemzetiségű fiataloknak nincs biztosítva az államnyelv elsajátítása, hátrányos helyzetbe kerülnek – az egyértelműen beazonosítható versenyszellem ellenére, mind a tanárok, mind a szülők oldaláról – a tantárgyi versenyeken, felvételi vizsgákon, diplomaszerezés után pedig a munkaerőpiacon.

Olyan kárpátaljai specifikumokat is előhozott a felmérés, hogy a pedagógusok szüleinek iskolai végzettsége között nagyon kicsi az eltérés, a házasodási stratégia sem követi a jellegzetes értelmiségi utat. Az eddigi elemzések alátámasztották azt a hipotézis is, miszerint az állami középiskolák pedagógusai és a felekezeti líceumok pedagógusai között

különbségek tapasztalhatók az átlagéletkor és nemi megoszlás vonatkozásában, valamint a helyi társadalom és az intézmények közötti kapcsolatok szintjén, az intézmények helyi vállalkozók részéről történő támogatottsága tekintetében. Mindez mintegy jelzi azt is, hogy az egyházi fenntartású középiskolák magasabb presztízzsel rendelkeznek. A pedagógusok jövőképe azonban, fenntartótól függetlenül, a pálya instabilitását jelzi.